ЕКОНОМІКА

УДК 331.556.4

Тимченко І. Є.
кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри
фінансів, обліку і аудиту
Харківського економіко-
правового університету

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

Анотація. У статті розглядаються основні напрямки законодавчого регулювання міграції робочої сили та аналізуються державні програми реміграції в європейських країнах.

Ключові слова: міграція, імміграція, реміграція, ринок робочої сили.

Аннотация. В статье расмотрены основные направления законодательного регулирования миграции рабочей силы и анализируются государственные программы реемиграции в европейских странах.

Ключевые слова: миграция, иммиграция, реемиграция, рынок рабочей силы.

Abstract. The article reviews the main trends of legislative regulations of labor migration and analyzes the state programs of reemmigration in europen countries.

Key words: migration, immigration, reemigration, labor market.

Постановка проблеми. Проблеми, що несе із собою міжнародна міграція робочої сили, привели до створення широкої системи державного та міждержавного регулювання. Втручання держави в міжнародний рух робочої сили почалося значно раніше,

ніж її участь у регулюванні міжнародної торгівлі. Уже наприкінці XVIII ст. в Англії було прийнято закони, що забороняли промисловим робітникам емігрувати за кордон. Протягом XIX ст. багато європейських країн приймали закони, що обмежують в'їзд небажаних осіб. Тоді ж країни почали укладати двосторонні конвенції, що регулюють міграцію, частина з них діє і дотепер.

Метою даної роботи є аналіз державного регулювання трудової імміграції, яке здійснюється через прийняття програм, профінансованих з бюджету та спрямованих на обмеження припливу іноземної робочої сили (імміграції) або на стимулювання мігрантів до повернення на батьківщину (реміграції).

Міграційні процеси є об'єктом вивчення великої кількості науковців. Бич в своїх дослідженнях підкреслює, що законодавства більшості країн, що регулюють в'їзд іноземців, перш за все проводять чітке розмежування між іммігрантами — людьми, що переїздять до країни на постійне місце проживання, та неіммігрантами — людьми, що приїздять до країни тимчасово та не претендують там на постійне місце проживання. Незважаючи на те, що неіммігранти найчастіше можуть перебувати та працювати в приймаючій країні протягом тривалого часу, найбільш важливим з економічної точки зору є регулювання трудової імміграції.

Основний зміст. Більшість приймаючих країн використовують селективний підхід у регулюванні імміграції. Його зміст полягає в тому, що держава не перешкоджає в'їзду тих категорій працівників, що потрібні в цій країні, обмежуючи в'їзд усіх інших. Перелік бажаних іммігрантів є різним, але найчастіше вони належать до однієї з таких категорій:

•робітники, що готові за мінімальну оплату виконувати важку, шкідливу, брудну та некваліфіковану роботу:будівельні, підсобні, сезонні, вахтові, муніципальні робітники;

•спеціалісти для нових і перспективних галузей — програмісти, вузькоспеціалізовані інженери, банківські службовці;

•представники рідкісних професій — гранувальники алмазів, реставратори картин, лікарі, що практикують нетрадиційні методи лікування;

•спеціалісти зі світовим ім'ям — музиканти, артисти, вчені, спортсмени, лікарі, письменники;

•бізнесмени, що переносять свою діяльність у приймаючу країну, інвестують капітал і створюють нові робочі місця.

Проблемами трудової імміграції займаються державні інститути приймаючих країн, що діють на основі національного законодавства, а також двосторонніх і багатосторонніх угод. Зазвичай у розв'язанні проблем імміграції задіяні щонайменше три державні відомства: міністерство закордонних справ, яке через своє консульське управління видає в'їзні візи; міністерство юстиції в особі служби з імміграції або іншого органу прикордонного контролю, що безпосередньо виконує визначений законом режим в'їзду; міністерство праці, що наглядає за використанням іноземної робочої сили. У більшості країн дозвіл на в'їзд іммігрант отримує на підставі підписаного контракту з наймачем про його працевлаштування та висновку міністерства праці про те, що ця робота не може виконуватися місцевими робітниками, оскільки вимагає спеціальних навичок або з інших причин. У деяких країнах перш ніж видати дозвіл на в'їзд потенційного іммігранта, його роботодавець зобов'язаний отримати дозвіл міністерства внутрішніх справ і профспілок цієї галузі.

Нормативно-правова база для імміграції в більшості приймаючих країн представлена величезною кількістю законів і підзаконних актів.

Розглянемо основні риси міграційного законодавства за певними ознаками.

Професійна кваліфікація. Законодавства всіх приймаючих країн встановлюють тверді вимоги до рівня освіти та стажу роботи за спеціальністю. Мінімальною вимогою до освіти вважається закінчення повного курсу середньої школи або професійно-технічного училища, що має підтверджувати відповідний диплом. У більшості випадків диплом необхідно перепідтверджувати. Пріоритет під час приймання на роботу надають фахівцям, що мають щонайменше три-п'ять років стажу роботи за спеціальністю

Обмеження особистого характеру. Законодавство приймаючих країн висуває тверді вимоги до стану здоров'я іммігрантів. До країн не допускаються люди, що зловживають наркотичними речовинами, заражені вірусом СНІДу, мають психічні розлади. Іммігранти зобов'язані надати довідку про стан свого здоров'я, завірену консульською установою приймаючої країни, або пройти спеціальне медичне обстеження. Віковий ценз іммігрантів установлюється законодавством залежно від галузі промисловості, у якій вони мають намір працювати. Він коливається в межах 20—40

років. Нарешті, надзвичайно серйозними є законодавчі вимоги до політичного та соціального статусу іммігрантів. Найчастіше законодавчо заборонено іммігрувати особам, раніше засудженим за кримінальні злочини, членам терористичних організацій тощо.

Кількісне квотування. Більшість країн, що приймають іммігрантів, встановлюють максимальну кількість квот. Кількісні квоти можуть вводитися в межах усієї економіки, визначаючи максимальну частку іноземної робочої сили серед усіх трудових ресурсів; у межах окремих галузей, визначаючи максимальну частку іноземних робітників серед усіх зайнятих у цій галузі; у межах окремих підприємств, визначаючи максимальну частку іноземних робітників на одному підприємстві; або як обмеження на загальну кількість іммігрантів, що приїздять до країни протягом одного року. Кількісне квотування є дуже жорстким методом державного регулювання імпорту робочої сили та зазвичай визначається відповідними законами, за дотриманням яких наглядають правоохоронні органи.

Економічне регулювання. Економічне регулювання вводить певні фінансові обмеження, що забезпечують скорочення кількості іммігрантів. Що стосується юридичних осіб, то в деяких країнах фірми мають право наймати іноземну робочу силу тільки після досягнення певного обсягу обігу та продажів або після внесення певних платежів у державний бюджет. Приватні особи мають право іммігрувати, тільки якщо вони готові інвестувати в економіку приймаючої країни визначену законом суму, довести легальність походження цих грошей і створити певну кількість робочих місць. За законодавством деяких країн за оформлення імміграції та працевлаштування на місцеве підприємство іммігранти зобов’язані платити. Деякі пільги надаються для керівного складу корпорацій, що мають право укладати угоди від її імені, заможним іноземцям, готовим використовувати працю місцевих громадян у домашньому господарстві.

Часові обмеження. Законодавства більшості країн установлюють максимальні терміни перебування іноземних працівників на їх території, після закінчення яких вони мають або залишити приймаючу країну, або отримати від компетентних органів дозвіл на продовження свого пе¬ребування в ній. Найчастіше для осіб, що мали в приймаючій країні статус стажистів або студентів, передбачаються тверді правила, які не дозволяють

продовжити своє перебування в ній, вимагають обов'язкового виїзду на батьківщину та перебування там щонайменше протягом кількох років. Тільки після цього вони набувають права знову приїхати до приймаючої країни.

Географічні пріоритети. Майже кожна країна, що приймає іммігрантів, законодавчо встановлює географічну та національну структуру імміграції. Вона зазвичай регулюється за допомогою кількісних квот на в'їзд іммігрантів із певних країн. Іноді, щоб уникнути обвинувачень в упередженості та порушенні прав людини, уряди проводять у межах географічних квот лотереї на право іммігрувати між представниками різних країн з одного географічного регіону.

У США географічна структура імміграції встановлюється законодавчо. Так, для того щоб на недискримінаційній основі забезпечити збалансованість імміграції різних національностей, у США щорічно проводиться лотерея відповідно до програми диверсифікації іммігрантських віз DV-1. На підставі статистики імміграції за попередні п'ять років встановлюються країни, що експортують найбільшу кількість робочої сили в США. Потім на основі спеціально розроблених формул визначається квота кожної країни, громадяни якої мають право брати участь у лотереї. Чим більшою була імміграція із певної країни за попередні п'ять років, тим меншою є квота цієї країни в лотереї.

Явні та приховані заборони наймати іноземну робочу силу зазвичай містяться в законах про професії, якими іноземцям займатися заборонено. Явні заборони прямо перелічують галузі чи спеціальності, у яких працювати іноземцям не можна. Приховані заборони, навпаки, встановлюють перелік галузей або спеціальностей, у яких можуть працювати тільки громадяни цієї країни, перекриваючи тим самим доступ до них іноземців. Для будь-яких пересувань іммігранта, зміни спеціальності, зміни місця роботи потрібно отримувати додатковий дозвіл імміграційної влади, яка може й відмовити в його видачі. Заборонена нелегальна імміграція в більшості країн припиняється поліцейськими методами, які, щоправда, далеко не завжди є ефективними.

Законодавчо встановлюються санкції за порушення порядку імміграції. Вони можуть накладатися як на самих мігрантів, так і на тих, хто допомагає їм незаконно в'їхати до країни або наймає на роботу. Незаконне проникнення до країни вважається злочином. За

його скоєння передбачено депортацію, грошові штрафи або ув'язнення. Такий злочин, вчинений повторно, карається повторною депортацією, великим грошовим штрафом і більш тривалими термінами ув'язнення. За незаконне посередництво або наймання на роботу нелегального іммігранта, що також вважається злочином, передбачаються великі штрафи.

В умовах тиску з боку профспілок, що вбачають у напливі іммігрантів головну причину безробіття, уряди багатьох західних країн від початку 1970-х рр. почали вживати активних заходів, які стимулюють повернення іммігрантів назад на батьківщину.

Основні традиційні державні заходи реемміграції:

•Програми стимулювання реемміграції. Включають широке коло заходів, починаючи із заходів примусової репатріації незаконних іммігрантів аж до надання матеріальної допомоги іммігрантам, що бажають повернутися на батьківщину. У західноєвропейських країнах (Німеччина, Франція, Нідерланди) приймалися програми матеріального заохочення реемміграції, що передбачають виплату вихідної допомоги за умови добровільного від'їзду іммігрантів на батьківщину. У деяких випадках допомога виплачується тільки за наявності заяви іммігранта про його бажання залишити приймаючу країну, в інших — через певний час після його фактичного повернення додому. Причому отримання вихідної допомоги позбавляло іммігранта права повторно в'їхати до приймаючої країни. Ефективність програм тимулювання реемміграції залишається дуже низькою.

•Програми професійної підготовки іммігрантів. Уряди окремих країн (Франція, Німеччина, Швейцарія) упроваджують програми професійної освіти іммігрантів. За логікою цих програм, здобувши освіту в розвиненій країні, іммігранти зможуть розраховувати на більш високооплачувану та престижну роботу, що спонукає їх повернутися на батьківщину. Однак інтерес із боку іммігрантів до участі в таких програмах виявився досить низьким із тієї причини, що опанування спеціальності саме по собі не гарантувало отримання роботи за цією спеціальністю на батьківщині. Тому більшість іммігрантів прагнули зберегти свою нехай і низькооплачувану роботу в розвинених країнах, ніж реемігрувати та намагатися знайти кращу роботу на батьківщині.

•Програми економічної допомоги країнам масової еміграції. Розвинені країни укладають угоди з країнами — експортерами робочої сили про інвестиції частини переказів працівників на батьківщину й частини державних коштів у створення нових підприємств у країнах, що розвиваються, які могли б стати місцями роботи для реемігрантів. Такі підприємства набували форми кооперативів, спільних компаній, акціонерних товариств. Найбільший розвиток ця форма отримала у відносинах Німеччини й Туреччини. У ряді випадків нові турецькі компанії, створені переважно за німецькі гроші, не тільки стали привабливими для реемігрантів, але й призупинили новий потік еміграції з Туреччини.

Систему економічних відносин на міжнародному ринку праці регулює Міжнародна Організація праці (МОП). Вона створена в 1919 р. у складі Ліги Націй. Від 1946 р. МОП діє як спеціалізована установа ООН. Зараз вона налічує понад 180 країн-членів, сприяє дотриманню прав людини, гармонійному соціально-економічному розвитку народів світу через запровадження та контроль за дотриманням міжнародних стандартів праці, технічне співробітництво. МОП здійснює наукові дослідженнята поширює інформацію, готує кадри для створення умов забезпечення потреб якомога більшої кількості людей світу в харчуванні, житлі, охороні здоров'я, освіті, культурі, гідній праці. Головні цілі МОП, відповідно до її статуту, можна визначити так: захист інтересів і прав трудящих шляхом регламентації робочого часу; боротьба з безробіттям; встановлення гарантії заробітної плати та визнання принципу рівності оплати за однакову працю; захист працівників від професійних захворювань і травматизму на виробництві; регламентація питань соціального страхування та соціального забезпечення тощо.

Висновки. Отже, державне регулювання міжнародного ринку праці здійснюється на основі національного законодавства приймаючих країн і країн, що експортують робочу силу, а також на основі міждержавних і міжвідомчих угод між ними. Регулювання здійснюється через прийняття програм, які фінансуються з бюджету та спрямовані на обмеження припливу іноземної робочої сили (імміграції) або на стимулювання іммігрантів до повернення на батьківщину (реемміграції). Більшість приймаючих країн використовують селективний підхід у регулюванні імміграції. Відсіювання небажаних іммігрантів здійснюється на основі вимог,

які висуваються до кваліфікації, освіти, віку, стану здоров'я, шляхом кількісного та географічного квотування, прямих і непрямих заборон на в'їзд, тимчасових та інших обмежень. Стимулювання реемігрції здійснюється через виплату матеріальної компенсації іммігрантам, що виїздять, створення робочих місць, професійну підготовку іммігрантів, надання економічної допомоги країнам масової еміграції.

Незважаючи на активні дії урядів приймаючих країн, більшість програм стимулювання реемігрції не досягли поставлених цілей: за незначного збільшення реемігрції на початку реалізації заходів від'їзд іноземних робітників на батьківщину різко зменшувався, коли скорочувалося фінансування програм. Однак головною причиною їх низької ефективності є те, що уряди країн, які експортують робочу силу, просто не зацікавлені в її реекспорті та не докладають належних зусиль щодо скорочення еміграції.

Список використаних джерел:

1. Брич В. Шляхи вдосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції населення. Міграційні процеси. 2014. № 3. С. 28–30.

2. Волоско Я.О. Міжнародна трудова міграція: наслідки для економіки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. № 8. С. 21–26.

3. Демків Г.М. Міграція з України: сучасний стан. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 9. С. 66–68.

4. Лучит М.В. Міжнародна міграція робочої сили: її причини та вплив на економіку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2017. № 2. С. 237–239.

5.Мазаракі А.А. Міжнародна економіка. Київ: Київський національний торговельно-економічний ун-т, 2014. 564 с

6. Малиновська О. Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з міграції (МОМ). 2016. № 1. С. 31.

7. Малиновська О. Наслідки міжнародної міграції населення України та політико-управлінські дії щодо їх врегулювання; Національний інститут стратегічних досліджень. 2016. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/562

8. Міжнародна міграція: теорія та практика:моногр./ О.А.Ровенчак, В.В.Володько,- Львів:ЛНУ ім.І.Франка, 2015 – 412с.

9. Хлібова І.В. Фінансово-економічні характеристики і тенденції міждержавної трудової міграції. Економічна наука. 2017. № 56. С. 20–24.